

Introducció a la Filosofia (optativa 3r ESO)

La filosofia es va començar a practicar com un exercici del pensament fa més de dos mil anys a les places públiques de les ciutats gregues. Amb el debat i l'argumentació filosòfics van néixer la democràcia i els primers qüestionaments dels prejudicis més antics de la humanitat. Debatre, argumentar, dialogar i qüestionar són els verbs constitutius de la Filosofia i, per tant, les accions bàsiques d'una Introducció a la Filosofia. Els i les primeres filòsofes van obrir horitzons mentals iniciant els camins de la ciència, l'ètica, el dret, la política, l'educació,... Per tant, en una etapa madurativa on la passivitat o la rebel·lió de l'adolescència comença a manifestar-se plenament és important que existeixi una formació filosòfica, sense la qual no és possible el progrés humanitzador i democràtic de la nostra societat. Una introducció a la Filosofia ha de permetre que l'aula es converteixi en una comunitat de diàleg on es valora el pensament rigorós, crític i respectuós en el marc pedagògic iniciat per Matthew Lipman (1985) amb el seu programa "Phylosophy for children", concretat a casa nostra amb el projecte Filosofia 3/18. Aquest enfocament permet descobrir la filosofia a partir de la seva utilitat en la vida futura de l'alumnat, a partir de determinades situacions d'aprenentatge, i afavorir les comprensions dels sabers bàsics a la vida real.

Aquesta matèria, d'acord amb els objectius educatius i el Perfil de sortida de l'alumnat al final de l'ensenyament bàsic, implica mobilitzar el conjunt de coneixements, destreses, actituds i valors que permeten als alumnes raonar de forma crítica, creativa i rigorosa les grans qüestions personals, socials, educatives i professionals, tant a nivell local com a nivell global.

La matèria d'Introducció a la Filosofia suposa una introducció a l'aprofundiment i desenvolupament de cinc àmbits competencials fonamentals. Aquesta tasca requereix el desenvolupament de les dues competències específiques següents, la primera referida al maneig i producció crítica i rigorosa d'informació en l'ús i reconeixement d'arguments sòlids, i la segona referida a la pràctica del diàleg com a procés cooperatiu de coneixement. La pràctica del diàleg, com a constitutiu de l'exercici filosòfic, implica a la vegada el reconeixement del caràcter plural i no dogmàtic de les idees i teories filosòfiques. La tercera se centra en el desenvolupament de la capacitat de sorprendre's i fer preguntes com a fonamentació del marc propi del pensament filosòfic. Aquesta competència fa referència a la comprensió de la naturalesa constitutivament problemàtica de la pròpia existència humana, així com a la reflexió imprescindible per intentar comprendre-la, explicar-la i orientar-la. La quarta fa referència a l'ús teòric de la raó, com a capacitat del saber, de conèixer, entendre, qüestionar la realitat que envolta l'alumnat. I finalment, el cinquè fa referència a l'ús pràctic de la raó com a capacitat d'orientar èticament la pròpia vida, la gestió emocional, l'ús pràctic de la raó amb la mirada posada en la intencionalitat de promoure i contribuir a una societat més justa, respectuosa amb els Drets humans, amb la cura, en tots els àmbits fins i tot l'econòmic, amb la qüestió distributiva, amb la mirada posada a

contribuir per possibilitar una societat plural i diversa, igualitària, inclusiva, sostenible ecològicament i, finalment, l'ús pràctic de la raó per convidar a valorar de forma crítica la bellesa i la creativitat artística.

Quant als criteris d'avaluació, aquests es formulen en relació directa a cadascuna de les cinc competències específiques, i s'han d'entendre com a eines de diagnòstic i millora en relació amb el nivell d'acompliment que se n'espera. Els criteris d'avaluació tenen un clar enfocament competencial, i han d'atendre tant als processos com als productes de l'aprenentatge, la qual cosa exigeix l'ús d'instruments d'avaluació variats i ajustables a diferents contextos i situacions d'aprenentatge.

Els sabers bàsics de la matèria es distribueixen en tres blocs. Aquests fan referència a màximes o imatges de diferents filòsofes i filòsofs com a punt de partida per a la reflexió filosòfica. No s'han d'entendre com a continguts que s'han d'estudiar, sinó com a suggeriments per a la reflexió, l'argumentació i el debat que permetin conèixer la vida i el pensament d'aquests o d'altres filòsofes o filòsofs. El primer bloc, anomenat el pensament filosòfic, pretén incentivar la recerca de les característiques de la reflexió de la filosofia. Aquest bloc està dedicat a la naturalesa de la pròpia activitat filosòfica i el seu arrelament entorn dels problemes de la condició humana. El segon bloc, anomenat l'ús teòric de la raó, cal desplegar-lo en l'anàlisi de qüestions bàsiques sobre el coneixement i la realitat. I el tercer, dedicat a l'ús pràctic de la raó se centra en l'anàlisi dels problemes relatius a l'ètica, la filosofia política i l'estètica. Aquesta distribució de blocs i sabers és complementària a la que es realitza a 1r de Batxillerat, de caràcter temàtic, i a 2n de Batxillerat, de caràcter històric. Per això, pensant especialment que hi ha alumnat que no tindrà més formació filosòfica que aquesta, s'ha de cercar un equilibri i el diàleg entre diferents plantejaments i corrents per desvetllar l'actitud filosòfica en el desenvolupament de les competències específiques ja enunciades. Els noms que es presenten intenten reparar aquelles situacions que, com la marginació i ocultació històrica de la dona, o els prejudicis culturals de caràcter etnocèntric i antropocèntric, afecten fins avui el desenvolupament de la disciplina. A partir d'aquests sabers mínims, i segons l'autonomia del centre en el desplegament del currículum, es fa necessari completar les visions amb altres autores i autors o altres reflexions dels que han estat seleccionats. Al mateix temps, la programació de la matèria haurà de considerar la naturalesa dialògica, participativa, interdisciplinària, creativa i compromesa amb problemes de rellevància que posseeix en si mateixa l'activitat filosòfica, orientant-la cap a l'assoliment de l'autonomia personal i l'exercici crític i alhora orientant-la cap a l'assoliment d'aspectes referents a la globalització com els relacionats amb la sensibilitat per la qüestió ecològica i social que és responsabilitat de tota la ciutadania.

COMPETÈNCIES ESPECÍFIQUES

- 1. Usar i valorar adequadament arguments i estructures argumentals, a partir de la seva anàlisi tant formal com informal, per produir i apreciar discursos, expressions o reflexions, personals o col·lectives, orals i escrites, de forma rigorosa, i evitar així modes dogmàtics, fonamentalistes fal·laços i esbiaixats de sostenir opinions o hipòtesis incoherents.**

El domini conscient dels procediments d'argumentació és condició necessària per pensar i comunicar-se amb rigor i efectivitat en tots els àmbits de la vida, així com per a la formació del propi judici i el desenvolupament de l'autonomia personal, social i professional de l'alumnat. L'argumentació és, d'una banda, una competència clarament transversal, com ho poden ser el mateix llenguatge o certes nocions bàsiques de càlcul; però, atesa la seva importància i valor per a qualsevol altre tipus d'aprenentatge, el seu ensenyament, tal com el llenguatge o el càlcul, ha de ser tematitzat en un espai educatiu propi. L'àmbit apropiat per excel·lència per a l'ensenyament i aprenentatge dels procediments d'argumentació és la filosofia, ja que és on es tracten de forma substantiva, exhaustiva i problematitzada, els fonaments, condicions, normes, tipus, propietats i límits de l'argumentació, tant formal com informal. L'objectiu és que l'alumnat aprengui a produir i reconèixer arguments lògicament i retòricament correctes i ben fonamentats, així com detectar fal·làcies, biaixos i prejudicis en diferents entorns comunicatius i, especialment, en la pràctica del diàleg filosòfic, exercitant-se en aquelles virtuts que li són pròpies i que el distingeixen del simple discurs persuasiu: la investigació cooperativa, el compromís amb la veritat, i el reconeixement respectuós de totes les idees i posicions racionalment sostenibles.

Aquesta competència específica es connecta amb els descriptors següents: CCL1, CCL5, CP1, STEM4, CPSAA1, CPSAA3, CPSAA4, CC3.

- 2. Practicar l'exercici del diàleg filosòfic de manera rigorosa, crítica, tolerant i empàtica, interioritzant les pautes ètiques i formals que requereix, mitjançant la participació en activitats grupals i a través del plantejament dialògic de les qüestions filosòfiques, per promoure el contrast i l'intercanvi d'idees i l'exercici d'una ciutadania activa i democràtica.**

El model dialògic gaudeix, des seus començaments, d'una indubtable preeminència com a mètode de filosofar i com a referent essencial de l'exercici de la ciutadania democràtica. És aquesta, doncs, una de les competències més rellevants entre les que podem dir que la filosofia constitueix una autèntica educació cívica. El diàleg filosòfic uneix diverses virtuts que en poques ocasions apareixen juntes: l'exigència de rigor racional juntament amb l'acceptació del pluralisme ideològic i l'actitud respectuosa i empàtica envers aquelles persones amb qui dissentim, sense deixar de cercar i trobar junts una posició comú, i sense que la dissensió s'entengui necessàriament com a conflicte més que com a complementarietat. La pràctica del diàleg filosòfic representa, per altra banda, un

procés anàleg al del propi aprenentatge des de gairebé qualsevol punt de vista pedagògic que incideixi en els aspectes motivacionals, l'aprenentatge actiu i significatiu, l'ensenyament per indagació o descobriment, el treball col·laboratiu, o la formació al llarg de la vida. En general, la pràctica del diàleg integra constructivament els elements de la incertesa i de la crítica, que permetent descobrir plantejaments nous i superadors, i es regeix pels principis de cooperació, honestat i generositat hermenèutica, així com pel seu caràcter obert i inconclús, encara que no menys efectiu per a la indagació filosòfica i l'exercici actiu i democràtic de la ciutadania.

Aquesta competència específica es connecta amb els descriptors següents: CCL1, CCL5, CP1, STEM3, CPSAA3, CPSAA4, CC2, CC3, CCEC1.

3. Identificar problemes i formular preguntes sobre el fonament, el valor i el sentit de la realitat i l'existència humana, a partir de l'anàlisi i la interpretació d'imatges, màximes, texts breus, audiovisuals, cinema, lectura de llibres, música, art i altres formes d'expressió filosòfica i cultural, per reconèixer la radicalitat i la transcendència d'aquestes qüestions, així com la necessitat d'afrontar-les per desenvolupar una vida reflexiva i conscient de si mateixa.

L'activitat filosòfica arrenca amb l'actitud de sorpresa davant el fet mateix de l'existència i les diverses preguntes que, un cop posades en dubte les creences comunes, cal plantejar sobre la seva entitat, el seu valor i el seu sentit. Aquesta actitud de dubte i sorpresa, malgrat que, per poc que es provoqui, es desenvolupa de forma quasi natural a l'adolescència, requereix una base formal i metodològica, un llenguatge específic, i una tradició cultural que faciliti a l'alumnat l'expressió i l'anàlisi del que l'inquieta. Per això, la conveniència que les grans preguntes sobre la realitat, de la pròpia entitat i identitat humana, i de les seves relacions teòriques, pràctiques i estètiques amb l'entorn, a més de revelar-se a través de la mateixa experiència problemàtica del món, siguin reconegudes i analitzades en imatges, màximes, texts i altres mitjans escollits d'expressió filosòfica o més àmpliament cultural (científica, artística, religiosa...). L'objectiu primordial és que l'alumnat compregui i experimenti la importància d'una vida reflexiva, crítica i plenament conscient de si mateix.

Aquesta competència específica es connecta amb els descriptors següents: CCL1, CCL2, CD1, CD2, CD4, CPSAA1, CPSAA2, CPSAA3, CPSAA4, CC1, CCEC1.

4. Reconèixer el caràcter plural de les concepcions, idees i arguments entorn de cadascun dels problemes fonamentals de la filosofia, en tant que ús teòric de la raó. Això és, analitzar críticament i dialècticament diverses tesis i màximes filosòficament rellevants i relatives al coneixement de la realitat, per generar una concepció complexa i no dogmàtica d'aquestes qüestions i idees, promovent una actitud oberta,

tolerant, amb capacitat de consens i compromesa amb la resolució racional i pacífica dels conflictes.

La tasca d'indagació filosòfica, tant històricament com actualment, i a diferència del que passa en altres àmbits de coneixement, es presenta radicalment oberta i disputada en totes les seves àrees. És aquesta una ocasió per a l'exercici d'un diàleg racional obert i constructiu, per exercir una forma complexa i sistemàtica de pensament profund, capaç de qüestionar-se la realitat. El diàleg i la investigació al voltant de les preguntes fonamentals de la filosofia han de radicar en un coneixement profund d'aquelles idees i hipòtesis filosòfiques que formen part del patrimoni cultural comú i que també ho han de ser del bagatge intel·lectual de la ciutadania. Aquestes concepcions i idees, formulades i discutides al llarg del temps pels principals pensadors i pensadores de la història, són part insubstituïble de la nostra identitat, del substrat ideològic i argumental de les doctrines econòmiques, polítiques, científiques o religioses vigents en la nostra cultura. Conèixer-les, criticar-les i apreciar-les amb rigor i profunditat és fer un ús teòric de la raó. Una condició per a l'anàlisi dels problemes filosòfics i, en certa mesura, de qualsevol altra qüestió d'ordre cultural, ètic i polític, com també del coneixement d'un mateix. És, doncs, aquesta competència, juntament amb la descrita anteriorment i relativa al diàleg, la que millor i més profundament pot proporcionar a l'alumnat una educació fonamental per a l'exercici de la ciutadania democràtica.

Aquesta competència específica es connecta amb els descriptors següents: CCL1, CCL3, CCL5, STEM1, STEM2, CD 1, CD3, CPSAA3, CPSAA4, CC1, CC2, CC3.

5. Analitzar problemes ètics i polítics mitjançant l'exposició crítica i dialèctica de totes les posicions filosòficament pertinents en la interpretació i resolució dels mateixos, per desenvolupar el judici propi i l'autonomia moral. Desenvolupar la sensibilitat i comprensió crítica de l'art i altres manifestacions amb valor estètic, per contribuir a l'educació amb cura dels sentiments i la gestió de les emocions estètiques, per generar una actitud reflexiva pel que fa al llenguatge de les imatges.

Una de les característiques distintives de la filosofia és la seva dimensió pràctica, per la qual cosa cerca clarificar i proposar raonadament aquells principis i criteris que han de governar les nostres accions, tant individuals com col·lectives, ajustant-les als ideals, sempre en revisió crítica, de bondat i justícia. L'ètica i la filosofia política, com les dues principals disciplines pràctiques de la filosofia, exigeixen, de forma anàloga, un aprenentatge teoricopràctic, per analitzar problemes i qüestions fonamentals d'actualitat. Aquests poden ser els relacionats amb l'assoliment de la cohesió social, la lluita contra la desigualtat i la fam, la ciutadania global, l'efectiva igualtat de gènere, la sostenibilitat ecosocial o el compliment dels drets humans, el control digital, entre d'altres. L'ètica i la filosofia política exigeixen sotmetre a l'anàlisi dialèctica totes les concepcions racionalment plausibles i, així, tots els sistemes concebibles de valors. Al mateix

temps, en el desenvolupament de la sensibilitat i la facultat d'apreciació estètica permet aprofundir en el caràcter emocional que podem atribuir al ple exercici de la racionalitat a l'anàlisi dels objectes i fenòmens estètics. En aquest sentit, la pràctica filosòfica pot ser, aquí, un vehicle idoni per promoure una relació harmoniosa entre raons i emocions, contribuint a una autèntica educació sentimental. D'altra banda, l'exercici del saber filosòfic sobre la bellesa i les seves mediacions estètiques proporciona un marc d'investigació i reflexió crítica sobre les funcions no només expressives, sinó també representatives, reflexives i transformadores i de control social sobre la pregnància actual de la cultura audiovisual i de la imatge digital, necessàries d'un pensament crític com és la filosofia.

Aquesta competència específica es connecta amb els descriptors següents: CCL1, CCL3, CCL5, STEM1, STEM2, CD 1, CD3, CPSAA1, CPSAA2, CPSAA3, CC1, CC2, CC3, CE1, CEEC1, CEEC2.

Criteris d'avaluació

Competència específica 1

1.1. Produir i avaluar discursos argumentatius, orals i escrits, sobre qüestions i problemes filosòfics, demostrant un ús correcte de normes i pautes lògiques, retòriques i argumentatives.

1.2. Detectar i evitar modes dogmàtics, fal·laços i esbiaixats de sostenir opinions i hipòtesis, i exercitar les virtuts argumentatives, demostrant comprensió de la naturalesa d'aquestes fal·làcies i biaixos, així com de la necessitat de sotmetre la pràctica argumentativa a principis ètics com ara la cooperació, el compromís amb la veritat, el respecte a la pluralitat i el rebuig de tota actitud vexatòria, discriminatòria o arbitrària.

Competència específica 2

2.1. Promoure el contrast i l'intercanvi d'idees i l'exercici d'una ciutadania activa i democràtica a través de l'exercici de la participació en activitats grupals i del diàleg racional, respectuós, obert, constructiu i compromès amb la veritat sobre qüestions i problemes rellevants filosòficament.

Competència específica 3

3.1. Reconèixer la radicalitat i transcendència dels problemes filosòfics mitjançant el reconeixement i l'anàlisi d'aquests en texts i altres mitjans d'expressió filosòfica o més àmpliament cultural.

3.2. Desenvolupar una actitud indagadora, autònoma i activa en l'àmbit de la reflexió filosòfica, mitjançant el disseny, l'elaboració i la comunicació pública de productes originals, com ara treballs de recerca o altres.

Competència específica 4

4.1. Generar una concepció complexa i no dogmàtica dels problemes filosòfics mitjançant l'anàlisi crítica de tesis filosòfiques diferents i oposades, que en promoguin la comprensió i la necessitat de pensar-les i expressar-les com a moments d'un procés dinàmic i sempre obert de reflexió i diàleg filosòfic.

4.2. Generar una concepció complexa, rigorosa i crítica de la riquesa i influència del pensament filosòfic identificant i analitzant les idees i teories filosòfiques principals en texts o documents pertanyents a qualsevol àmbit cultural, així com en relació amb experiències, accions o esdeveniments comuns i d'actualitat.

Competència específica 5

5.1. Desenvolupar el propi judici i l'autonomia moral mitjançant l'anàlisi filosòfic de problemes ètics i polítics fonamentals, tant de la història del pensament com d'actualitat, considerant les diferents posicions en competició, i elaborant, argumentant, exposant i sometent el diàleg amb les altres pròpies tesis al respecte.

5.2. Generar un equilibri adequat entre l'aspecte racional i emotiu en la consideració dels problemes filosòfics, especialment els referits a l'àmbit de l'estètica, a través de la reflexió expressa al voltant de l'experiència, en general, de l'art, i l'anàlisi del paper de les imatges i el llenguatge audiovisual a la cultura contemporània.

Sabers bàsics

A. El saber filosòfic:

— Filòsof:

- Pitàgores i Teano: el terme «filosofia» i les olimpíades.
- Hipàtia d'Alexandria: "Defensa el teu dret a pensar, perquè fins i tot pensar de manera errònia és millor que no pensar."
- Kant: "Aude Sapere!" (Atreveix-te a pensar).
- Marina Garcés: "La filosofia no és un abric, és la pell; no és un vestit, és la carn; no és un paper, és una forma de vida."

— Antropologia:

- Diotima de Mantinea: "L'amor és filòsof."

- Sòcrates: "Coneix-te a tu mateix."
- Agustí d'Hipona: "Estima i fes el que vulguis."
- Simone Weil: "Allò que degrada a la intel·ligència, degrada tot l'ésser humà."
- Victoria Camps: "Les emocions mostren la vulnerabilitat essencial de l'ésser humà."

B. L'ús teòric de la raó

— Realitat:

- Heràclit d'Efes: "No ens podem banyar dues vegades al mateix riu."
- Parmènides d'Elea: "És necessari dir i pensar que el ser és, i el no-ser no és."
- Plató i el mite de la caverna.
- Anselm de Canterbury: "Crec per entendre, entenc per creure."
- Karl Marx: "La religió és l'opi del poble."

— Coneixement:

- Ramon Llull i l'arbre de la ciència.
- Hildegard von Bingen: "No podem viure en un món que és interpretat per nosaltres per altres persones."
- Thomas Kuhn: "Les crisis del nostre temps són l'impuls necessari per a la revolució en marxa."
- Martha Nussbaum: "El coneixement no és garantia de bon comportament, però la ignorància és una garantia virtual de mal comportament."
- Zygmunt Bauman: "En l'era de la informació, la invisibilitat és equivalent a la mort."

— Llenguatge:

- Ludwig Wittgenstein: "Els límits del meu llenguatge són els límits del meu món."
- Ramon Llull: "Si no ens entenem per llenguatge, entenguem-nos per amor."
- Celia Amorós: "És sabut que qui té el poder dona nom a les coses (i a les persones)"

C. L'ús pràctic de la raó

— Ètica:

- Epicur de Samos: "El plaer és el principi i la fi de la vida feliç".
- Hipàrquia de Maronea i la vida dels cans.

- Aristòtil: "Sense amiatat no podem ser feliços."
- Cristina II de Suècia: "Cal gaudir o patir el present, oblidar el passat i resignar-se davant del futur."
- Immanuel Kant: "Actua de tal manera que tractis la humanitat, tant en la teva persona com en la de qualsevol altre, sempre com a fi i mai com a mitjà."
- Adela Cortina: "Renunciar als valors morals mínims seria com renunciar a la pròpia Humanitat."

— Política:

- Aspàsia de Milet: "La democràcia és la igualtat de tot ciutadà."
- Hobbes: "L'home és el llop de l'home."
- Isabel de Bohèmia: "Estem en l'edat correcta per fer coses incorrectes de forma correcta."
- Simone Weil: "L'home fa a les dones el que fa al planeta."
- Hannah Arendt: "Sota la tirania és més fàcil actuar que pensar."
- El panòptic de Foucault i el control social.
- Amelia Valcárcel: "Si la vida que et dissenyen no és habitable, canvia-la."
- Jürgen Habermas: "Empegueix-te de morir fins que no hagi aconseguit una victòria per a la humanitat."
- Marina Garcés: Aprendre a viure en comú.
- Joan Mascaró: "És una veritat gran, universal que l'home gran s'arrela dins el seu idioma i cultura i poble, i s'enfila dins els valors universals i, fins i tot, dins l'infinit".

— Feminisme:

- Judith Butler: "Sigui quina sigui la llibertat per la qual lluitem, ha de ser una llibertat basada en la igualtat."
- Silvia Federici: La resistència de les bruixes.
- Olympe de Gouges: "Digues-me qui t'ha donat el sobirà poder d'oprimir el meu sexe."
- Mary Wollstonecraft: "No desitjo que les dones tinguin poder sobre els homes, sinó sobre elles mateixes."
- Simon de Beauvoir: "No es neix dona, s'arriba a ser-ho."
- Angela Davis: "Les eines de l'amo no serveixen per desmuntar la casa de l'amo."

— Estètica:

- Friedrich Nietzsche: "Sense la música, la vida seria un error."
- Hans-Georg Gadamer: "L'obra d'art és un creixement en el ser."
- María Zambrano: "Filosòfica és la pregunta, i poètica la troballa."

